

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN ŞİİRLERİNİ «ANAHTAR KELİME» YÖNTEMİYLE OKUMA

Mustafa KARABULUT¹

Özet

Anahtar kelime, şiir veya nesirde cümlelerin veya sözün yansıtmak istediği anlam için en önemli ipucunu veren ana kavram veya ana kelime olarak tanımlanır. Anahtar kelimelerin mutlaka metinde geçmesi gerekmez, dolaylı olarak farklı sözcüklerle göndermeler yapılabilir. Necip Fazıl'ın *Çile* eserindeki şiirler, ruh dünyasındaki tüm sancılarını yansıtır. Bu eserdeki şiirlerin anlam dünyası metonimik bir yapıya sahiptir. Bu yapının merkezinde “ben”, “ben”in etrafında ise beş temel unsur ve bunların zıt kavramları yer almaktadır. Yaşam/ölüm, dünya/öte dünya, akıl/iman, boşluk/hakikat ve Yaradan/yaratılan “ben”in merkeze yerleştirildiği bir dünya içinde anlamlandırılmak işlenmiştir. Kısakürek, “ben”in kaygılarını, trajedisini dile getirmesi onun şiir diline de yansımıştır. Titiz bir yapıya sahip şairin “ben” kaynaklı trajedisine, “varlık”ı anlamlandırma hususunda uygun sözcükleri bulma zorunluluğu getirmiştir. Bu sebeple onun şiiri estetik, poetik, inanç ve ideal yönlerden kaygılar içerir. Bu makalede amacımız Necip Fazıl'ın şiirlerindeki anahtar kelimeler yardımıyla şairin şiirlerini çözümlenektir.

Anahtar Kelimeler: Şiir, Necip Fazıl Kısakürek, anahtar kelime

Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerini Anahtar Kelime Yoluyla Çözümleme

Dile hâkimiyeti ile bilinen Kısakürek, kelimeyi şöyle tanımlar: “Şiirde her kelime, kendi zatı ve öbür kelimelerle, nispeti yönünden şairin gözünde, içine renk renk, çizgi çizgi ve yankı yankı cihanlar sığdırılmış birer esrarlı billur zerredir” (Kısakürek, 1995: 481). Bu bakımdan kelimelerin şiirdeki büyüğü ve öneminin ne kadar büyük olduğu vurgulanmak istenmiştir.

¹ Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, mkarabulut@adiyaman.edu.tr

Necip Fazıl Kısakürek kullandığı sözcükleri titizlikle seçer. Bu bakımdan onun şiirlerinde anlam derinliği ve ahenk oluşturmada birçok anahtar sözcük yer alır. Kısakürek'in şiirlerinde anahtar sözcük olabilecek en çok kullanılan isimler şunlardır: Allah, yol, ses, göz, yer, su, baş, gece, zaman, insan, rüzgâr, ayak, nur, ev, anne, yüz, ruh, ayna vb. Bu sözcüklerin çoğu tabiata ait olup şairin şiirleri hakkında ipucu edinmemizi sağlar. Necip Fazıl, “Canlı, cansız, madde ve mânâ; özel ve cins isimler, bütün şiirlerde ziyadesiyle kullanılırken, bir seçme ve yerleştirme mevzubahistir. Dış âlemi tasvir eden manzumelerde tabiatıyla müşahhas isimler daha fazla; iç âlemde ise dinî-tasavvufî ve felsefî şiirlerde, mânâ isimleri veya mücerret isimler daha fazladır” (Çebi, 1987: 162-163). Kısakürek'in şiirlerinde kullandığı isimler onun fikri, ilmi, dini ve manevi dünyasının yansıması olmakla birlikte, şairin iç dünyasına ışık tutacak bir niteliktedir. Onun birçok şiirinde ilk sözcük veya ilk dizeler şiirin geriye kalan kısımları için ipuçları verir.

Şüphesiz ki şairler şiirlerine muhteva olarak dikkat çekici ifadelerle başlamaya özen gösterirler. Şairin ismi Necip Fazıl olunca durum daha da belirginleşir. Öyleki bu husus onun üslûbunun da bir parçası haline gelir. Bunu birkaç şiir üzerinde göstermeye çalışacağız:

“**Çile**” adlı şiirin ilk dördlüğünün ilk sözcüğü “gaip”tir. Ben anlatıcı şiir boyunca yaşadığı trajediyi, ıstırapı ve ontolojik huzursuzluğun temel kaynağını ve nihayetinde bir uyanışı daha ilk dizede, “gaiplerden gelen ses” ile dile getirir. Şair, bilinçaltına yerleşmiş olan “fikir çilesi”ni büyük bir problem olarak bünyesinde hisseder. Kısakürek'e göre üstün çile, mutlak hakikati arama işidir. Bu fikir dünyası şairde büyük bir çıkmaza, trajediye büyük bir meseleye yol açar. “Bu mesele başladığı anda, kendine bakışı da bulanıklaşır ve kendi hakkındaki fikri gerçekten uzaklaşır” (Ünal, 2005: 261).Gaiplerden gelen bir sesle, boşluğu içinde hisseden ve ardından göklerin devrildiğini ruh dünyasında hisseden anlatıcı, “çilesi”nin kaynağını hissetmeye başlar. Bu, şair için rüya ile gerçek arasında bir hal gibidir. Bu durum ise “gaip” ile dile getirilmektedir.

Gâiblerden bir ses geldi: Bu adam,
Gezdiresin boşluğu ense kökünde!
Ve uçtu tepemden birdenbire dam;
Gök devrildi, künde üstüne künde...
(Çile, Çile, s.16)

“**Çile**”nin yukarıdaki ilk dördlüğünde gaiplerden gelen sesle bilinçlenme sürecine giren ben-anlatıcının sırtına büyük bir yük verilmiştir (Karabulut, 2015: s.608).

“Ben” adlı şiirin sonunda şairin tezatları ve benlik parçalanması ileri seviyeye ulaşır ve adeta kıyameti hatırlatır: “İnsan ruhunun bütünlüğünü temsil eden ‘benlik’, rüyalarda görülen imgelerin kaynağı, zıtlıkların bileşimidir; hem egoyu hem de egonun diğer unsurlarını oluşturur” (Cebeci, 2007: 226). Necip Fazıl’ın birçok şiirinde bireyin bilinç ve bilinçaltı arasında denge oluşturmaya, yani self’e ulaşmaya çalıştığı görülür.

Hep ben, ayna ve hayal, hep ben, pervane ve mum;
Ölü ve Münker-Nekir, başdönmesi uçurum...
(Ben, Çile, s.67)

Benlik, bireyin kişiliğinin oluşmasında önemli yere sahiptir. “Eğer şiir, şairin kendi benlik ve varoluş sorunundan söz etmeyecekse, başka neden söz edecektir? Denebilir ki Türk şiirinde kendi benini veya ben olma serüvenini en ileri düzeyde kendi şiirine taşıyan kişi, Necip Fazıl’dır” (Taşdelen, 2005: 220).

“Kaldırımlar-1” başlıklı şiirin ilk sözcüğü “sokaktayım”dır. Sokak, ontolojik, sosyolojik ve psikanalitik bakımdan birçok anlam içerir. Sokak, olumlu anlamlar da taşımasına rağmen, genel olarak atılmışlığın, dışlanmışlığın vb. sembolüdür. Şiirin öznesi kendisinin sokakta olduğunu söyleyerek şiirin sonraki kısımlarına tematik göndermede bulunur. Şiirin diğer kısımlarına bakıldığında sokak ile tematik bir bütünlük kurulduğunu görmekteyiz. Şiirin sonraki dizelerinde geçen, “kaldırımlar, karanlık, korku, hayal, devler, simsiyah, can vermek, aç köpekler, gölge, ölse” sözcükleri, şiirin ilk sözcüğü olan “sokak” ile izleksel yakınlık görülür.

Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında;
Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum.
Yolumun karanlığa saplanan noktasında,
Sanki beni bekleyen bir hayal görüyorum.
(Kaldırımlar-1, Çile, s.156)

“Sakarya Türküsü” adlı şiirin ilk sözcüğü “insan”dır. İnsan sözcüğü oldukça geniş manalı, hemen hemen bütün bilimlerin doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiği varlıktır. Kompleks bir varlık olan insanın ne olduğuna dair binlerce eser kaleme alınmıştır. Necip Fazıl, “Sakarya Türküsü”nde “İnsan bu, su misali, kıvrım kıvrım akar ya; / Bir yanda akan benim, öbür yanda Sakarya.” derken *insan* ile şiirin bir diğer anahtar sözcüğü *Sakarya*’yı aynı bağlamda ve kaderde irdeler. Şair, bu şiir boyunca insanın ruh hali ile tabiata ait varlığı (Sakarya) birlikte ele alır. Şiirin sonraki kısımlarında geçen, “Akışta demetlenmiş, büyük, küçük, kâinât;” dizesi, şairin insan-kâinat ilişkisine gönderme yaptığını gösterir. Ontolojik bakışta, mikrokozmos (küçük evren/insan) olan insan, makrokozmosun (büyük

evren/âlem) aynısı olarak yaratılmıştır. Kısakürek, “büyük-küçük kâinat” derken kişinin evrendeki yerini ifade eder.

İnsan bu, su misali, kıvrım kıvrım akar ya;
Bir yanda akan benim, öbür yanda Sakarya.
Su iner yokuşlardan, hep basamak basamak;
Benimse alın yazım, yokuşlarda susamak.
Her şey akar, su, tarih, yıldız, insan ve fikir;
Oluklar çift; birinden nûr akar; birinden kir.
Akışta demetlenmiş, büyük, küçük, kâinât;
Şu çıkan buluta bak, bu inen suya inat!
(Sakarya Türküsü, Çile, s.398)

“Zindandan Mehmed’e Mektup” adlı şiirin ilk sözcüğü “zindan”dır. Bilindiği gibi Kısakürek yıllarca hapisanelerde kalmıştır. Bu durum şairin ruh dünyasında olduğu gibi sanatına da yansımıştır. Şiirin ilk sözcüğü olan “zindan”, izleksel olarak çıkişsızlığı, esareti, karanlığı, acıyı, ıstırabı, özlemi vb. de beraberinde getirir. Bu sözcük şiir boyunca şairin iç ve dış dünyasındaki trajedileri, hafakanları vb. dile getirmesi bakımından anahtar sözcüktür.

Zindan iki hece, Mehmed'im lâfta!
Baba katiliyle baban bir safta!
Bir de, geri adam, boynunda yafta...
Halimi düşünüp yanma Mehmed'im!
Kavuşmak mı? .. Belki... Daha ölmedim!
(Zindandan Mehmed’e Mektup, Çile, s.420)

Hemen hemen bütün şiirlerde bir veya birden çok anahtar kelime bulunur. Bu; sembol, imge, imaj, mazmun, alegori vb. ifadelerle karşılanan anlatım tarzının yansımasıdır.

Necip Fazıl'ın şiirlerinin çoğunda tematiğe uygun anahtar sözcükler yer alır. Bu kullanımlara birkaç örnek verelim:

“Visal” adlı şiirde, “zaman, mekân, peçe, kelepçe, veralar, ışık, nur, Rab, âlem, elveda” vb. sözcükler izleksel bütünlük içinde işlenmiştir:

Beni zaman kuşatmış, mekân kelepçelemiş;
Ne sanattır ki, her şey, her şeyi peçelemiş...
Perde perde veralar, ışık başka, nur başka;
Bir anlık visal başka, kesiksiz huzur başka.
Renk, koku, ses ve şekil, ötelerden haberci;
Hayat mı bu sürdüğün, kabuğundan, ezberci?
Yoksa göz, görüyorum sanmanın öksesi mi?
Fezada dipsiz sükût, duyulmazın sesi mi?
Rabbim, Rabbim, Yüce Rab, âlemlerin Rabbi, sen!

Sana yönelsin diye icad eden kalbi, sen!
Senden uzaklık ateş, sana yakınlık ateş!
Azap var mı âlemde fikir çilesine eş?
(Visal, Çile, s.233)

“**Bu Yağmur**” başlıklı şiirde yağmur anahtar kelime olup kıldan ince ve nefesten yumuşak olup *ben*’in ruh dünyasında med-cezirlere sebebiyet vermekte, onu rahatsız etmektedir. “Bu yağmur, kanımı boğan bir iplik” diyen anlatıcı, adeta bir idam sahnesini anımsatmaktadır. Anlatıcının trajedisinin, çıkmazlarının bir yansıması olarak *ben*’in beyni “cinlerin düğün yaptığı” karanlık bir meydana dönüşür.

Şair, yağmurla ilişkilendirdiği “kıl, nefes, iplik, bıçak, taş, kemik, delilik vehmi, karanlık ve düğün”, şiirin anahtar sözcükleridir:

Bu yağmur, bu yağmur, bu kıldan ince,
Nefesten yumuşak, yağın bu yağmur.
Bu yağmur, bu yağmur, bir gün dinince,
Aynalar yüzümü tanımaz olur.

Bu yağmur, kanımı boğan bir iplik,
Tenimde acısız yatan bir bıçak.
Bu yağmur, yerde taş ve bende kemik,
Dayandıkça çisil çisil yağacak.

Bu yağmur, delilik vehminden üstün,
Karanlık, kovulmaz düşüncelerden.
Cinlerin beynimde yaptığı düğün,
Sulardan, seslerden ve gecelerden...
(Bu Yağmur, Çile, s.300)

Necip Fazıl’ın şiirinde şehir olumsuz ifadelerle dile getirilir. Sadece “**Canım İstanbul**” şiirinde kente olumlu bakılır. “**Canım İstanbul**”, Mustafa Miyasoğlu’nun ifadesiyle, “Kırık ve hassas bir insanın öte inancını kaybetmeden dünya görüşünü, tarih anlayışını bir şehre bağlı kalarak anlattığı şiirdir.” (1983: 208). Kısakürek, şiirin ilk bölümde İstanbul’u bir sevgili olarak algılar ve İstanbul’un genel özelliklerini ve kendi ruh dünyası ile olan bağına ortaya koyar. İstanbul’la olan bu manevi bağı, ruhun kalıpta dondurulup, İstanbul diyerek toprağa konması dile getirir.

Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar;
Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar.
İçimde tüten bir şey; hava, renk, eda, iklim;
O benim, zaman, mekân aşip geçmiş sevgilim.
Çiçeği altın yıldız, suyu telli pulludur;
Ay ve güneş ezelden iki İstanbulludur.

Denizle toprak, yalnız onda ermiş visale,
Ve kavuşmuş rüyalar, onda, onda misale.

İstanbul benim canım;
Vatanım da vatanım...
İstanbul,
İstanbul..."

(Canım İstanbul, Çile, s.166)

Necip Fazıl'da şehir, korku, yalnızlık, çirkinlik ve karamsarlığın mekânıdır. "Bunalım, melankoli, yalnızlık, bireysellik; kaldırım, otel, serserilik, avarelik, cadde, çıkmaz sokaklar, otel odaları gibi kavramlar, şehir yaklaşımını ele vermektedir" (Alver, 2005: 265).

"Şehirlerin Dışından" adlı şiirde, şehir hayatından kaçıp kurtulmak isteyen insanın duygu ve düşünceleri öne çıkar. Şiirin anlatıcısı "şehirdeki cam gözlü devlerin" yani büyük beton yığınlarının gizlediği âlemi keşfetmek ister. "Şair, herkesin bildiği ama unuttuğu bu durumu "iplik" imgesini kullanarak anlatmıştır. Buna göre zaman ip, mevsimlerse bu ipteki boğumlardır. İnsan ipte ilerledikçe farklı mevsimler yaşayacak ve sonunda başladığı yere geri dönecektir" (Saltık, 2015: 91).

Kaçalım, kurtulalım
Haydi yürü, bulalım,
Kat kat çıkmış evlerin,
O cam gözlü devlerin
Gizlediği alemi
...
Hiç şaşmayan bir saat
Gibi işler tabiat,
Uyarak kalbimize.
Mevsimler boğum boğum,
Zamanın ipliğinde.

(Şehirlerin Dışından, Çile, s.176-177)

Sonuç

Edebî türler içerisinde kendine has bir yer olan şiir, farklı tahlil yöntemleriyle ele alınabilir. Şiirin diğer unsurlarını bir kenara bırakırsak şiirlerde yer alan anahtar sözcükler şiirin anlam dünyasına daha kolay girilmesini sağlar.

Necip Fazıl Kısakürek tam bir söz ustası olup şiirlerinde bu yönünü açıkça gösterir. O, hangi izlekte şiir kaleme almışsa ilgili şiirini kendine özgü sözcüklerle inşa eder. Bu bakımdan Kısakürek'in şiirlerinin anlam dünyasına göndermeler yapan, şiirlerin tahlilinde anahtar görevi yapan sözcüklerin önemi büyüktür. Onun "Çile" adlı şiirin ilk dörtlüğünün ilk sözcüğü olan "gaip", şairin mistik, metafizik

ve ontolojik yapısının ve bir uyanışın ifadesidir. “Kaldırımlar-1”de şiire “sokaktayım” sözcüğü ile başlayan şair, sokağı ontolojik, sosyolojik ve psikanalitik bağlamli anlam dünyası içerisinde irdeler. Sokak, genel olarak atılmışlığın, dışlanmışlığın imgesidir. Şiirin sonraki kısımlarında geçen, “kaldırımlar, karanlık, korku, hayal, devler, simsiyah, can vermek, aç köpekler, gölge, ölse” sözcükleri, şiirin ilk sözcüğü olan “sokak” ile izleksel yakınlık taşır. “Sakarya Türküsü” adlı şiirinin en önemli anahtar sözcükleri “insan” ve “Sakarya”dır. Necip Fazıl, “Sakarya Türküsü”nde “İnsan bu, su misali, kıvrım kıvrım akar ya; / Bir yanda akan benim, öbür yanda Sakarya” diyerek insan ile Sakarya’yı aynı kaderde ele alır. “Zindandan Mehmed’e Mektup” adlı şiirde “zindan” sözcüğü diğer kelimelerle anlam ilişkisi oluşturur. “Visal” adlı şiirde, “zaman, mekân, peçe, kelepçe, veralar, ışık, nur, Rab, âlem, elveda” vb. sözcükler izleksel bütünlük içinde işlenmiştir.

Kaynaklar

Alver, K. (2005). Necip Fazıl Şiirinde Şehir, Hece-Aylık Edebiyat Dergisi (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı), Sayı: 97, Ocak.

Cebeci, O. (2007). Psikanalitik Edebiyat Kuramı, , İstanbul: İthaki Yayınları.

Çebi, H. (1987). Bütün Yönleriyle Necip Fazıl Kısakürek’in Şiirleri, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Karabulut, M. (2015). İmge Kavramı ve Necip Fazıl Kısakürek’in Şiirlerinde İmge, Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/4 Winter 2015, p. 603-618, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7671>, Ankara-Turkey.

Kısakürek, N. F. (1995). Çile, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Miyasoğlu, M. (1983). Necip Fazıl ve Canım İstanbul’u, Necip Fazıl’ın Şiiri, (Haz. Bekir Oğuzbaşaran), İstanbul: Kültür ve Sanat Yayınları.

Saltık, E. (2015). Çile’den Hareketle Necip Fazıl Kısakürek’in Anlam Dünyası, Erdem, Sayı: 68.

Ünal, H. (2005). Necip Fazıl Şiirine ‘Ben’ Odaklı Bir Bakış, Hece-Aylık Edebiyat Dergisi (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı), Sayı: 97, Ocak.

Taşdelen, V. (2005). Necip Fazıl’ın Çilesi, Şiiri ve Poetikası Arasındaki İlişki Üzerine, Hece-Aylık Edebiyat Dergisi (Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı), Sayı: 97, Ankara.